

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ГОТОВНОСТІ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ ТА ДІТЬМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

*Манохіна Ірина Вікторівна,
аспірант*

Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

Постановка проблеми. Сучасна система професійної освіти характеризується появою прогресивних тенденцій, нових альтернативних проєктів і систем, розробкою інноваційних технологій. Це, у свою чергу, передбачає не лише оновлення змісту, форм, засобів та методів роботи, але і зміну характеру діяльності педагогів, рівня їх загальнокультурної та професійної підготовки. Характерний для сучасного суспільства динамізм потребує від майбутнього соціального педагога активізації особистісного потенціалу, самостійності мислення, професійної рефлексії, вміння орієнтуватися в нестандартних, змінних умовах, встановлювати зв'язок теоретичних знань з практичними діями, проєктувати адекватні стратегії та способи розв'язання професійних ситуацій.

Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, потребує оперування комплексом педагогічних знань, соціально-педагогічною технікою, системою необхідних здібностей, адже кожного дня перед фахівцем постає ряд ситуацій, які потребують швидкої реакції, миттєвого прийняття рішення. Варто зазначити, що діяльність соціального педагога складається з цілого комплексу педагогічних ситуацій, що виникають спонтанно, і досить часто є суперечністю між очікуваннями та реальною картиною. Одним із сучасних напрямків вирішення проблеми фахової підготовки соціальних педагогів є використання соціально-педагогічних задач, направлених на подолання розриву між теоретичними знаннями та професійною діяльністю майбутнього спеціаліста.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед дослідників, чиї наукові праці присвячені вивченню феномена «задача», можна назвати Г. Балла, Л. Спіріна, М. Степинського, М. Фрумкіна та ін.

У ракурсі розв'язання нашої проблеми викликають інтерес дослідження щодо перспектив використання педагогічних задач у навчальному процесі Н. Бордовської, С. Годника, Д. Гришина, І. Зязюна, Л. Кондрашової, Н. Кузьміної, Ю. Кулюткіна, В. Маригодова, О. Матвієнко, О. Морозової, А. Реана, А. Слободянюка, Г. Сухобської, М. Фрідмана, Н. Черв'якової та ін.

Мета статті полягає у науковому аналізі та теоретичному обґрунтуванні використання соціально-педагогічних задач у процесі формування у майбутніх соціальних педагогів готовності до роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Відповідно до мети було визначено такі завдання: здійснити аналіз науково-педагогічної літератури щодо тлумачення дефініції «педагогічна задача», визначити її основні етапи; теоретично обґрунтувати зміст і визначити особливості та переваги використання соціально-педагогічних задач у процесі професійної підготовки майбутніх спеціалістів соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу. У контексті першого завдання принципове значення для дослідження нашої проблеми та створення цілісної картини ефективності застосування педагогічних задач у процесі підготовки майбутніх фахівців, має аналіз тлумачення поняття «задача» у науково-педагогічній літературі. Оскільки нас цікавить лише соціально-педагогічний аспект використання даного феномену, ми розглянемо найбільш важливі для нас визначення (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи науковців щодо визначення дефініції «задача»

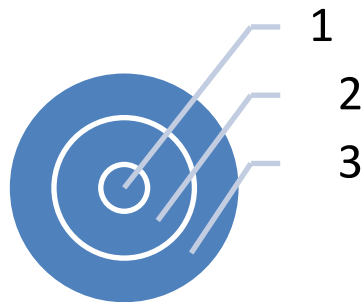
Визначення	Автор
виявлення суперечностей у навчально-виховному процесі, які враховує вчитель, стимулюючи розвиток особистості; педагогічна мета, задана в певних умовах [8, с. 28]	<i>Словник термінології з педагогічної майстерності</i>
система, обов'язковими компонентами якої є: а) предмет задачі, що знаходиться у вихідному стані; б) модель, яка відображає стан предмета, що вимагається умовою задачі [1, с. 32]	<i>Г. Балл</i>
мета, що ставиться у певних умовах [3, с. 107]	<i>О. Леонтьєв</i>
результат усвідомлення суб'єктом діяльності мети, умов і проблеми діяльності, виявлення суперечностей між відомою метою задачі й невідомими шляхами досягнення цієї мети [9, с. 26]	<i>Л. Спірін</i>
результат усвідомлення вихователем у педагогічній ситуації необхідності розробки системи професійних дій і прийняття їх до виконання [4, с. 19]	<i>Л. Мільто</i>
протиріччя, виявлені під час навчально-виховного процесу, які використовує викладач для стимулювання розвитку особистості; педагогічна ситуація у поєднанні з педагогічною метою [6, с. 38]	<i>І. Зязюн</i>

У нашому розумінні соціально-педагогічна задача – це:

- структурна одиниця навчально-виховного процесу;
- засіб, що поєднує основні елементи педагогічної діяльності (обставини, мету, проблеми, аналіз, результат тощо);
- ситуація, що вимагає вирішення шляхом узгодження мети і засобів педагогічного процесу задля досягнення ефективного, найбільш оптимального результату;

- подана у визначених умовах, детермінована соціальними чинниками мета професійної діяльності викладача, яка передбачає різнобічне розкриття і збагачення особистісного потенціалу кожної дитини у навчально-виховному процесі.

Обов'язковими компонентами педагогічної задачі є вихідний стан предмета і бажана модель кінцевого стану (див. рис. 1).

- 1- педагогічна задача
- 2 - відомий зміст
- 3 - невідоме Як? Чому? Для чого?

Рис. 1. Компоненти педагогічної задачі

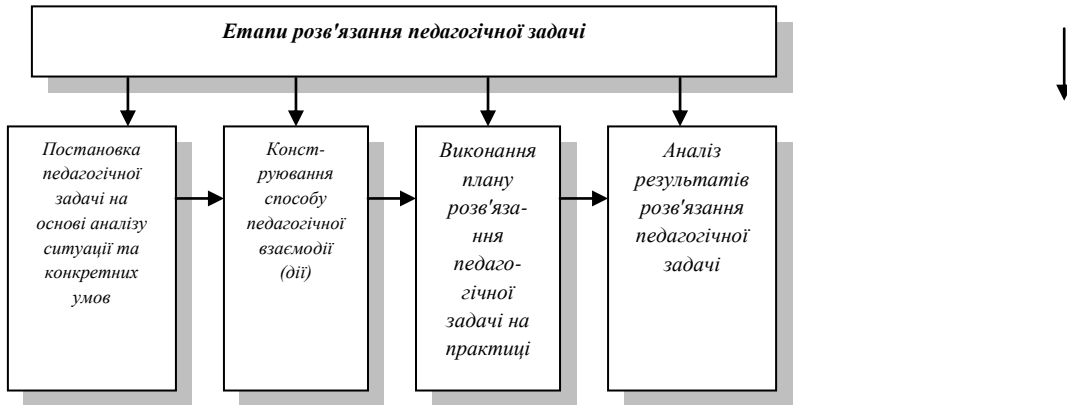
У процесі формування готовності майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з дітьми-сиротами, поділяючи думку Л. Мільто, вважаємо за доцільне послугуватися педагогічними задачами таких рівнів: стратегічні (найбільш віддалені у часі, мають за мету суттєву зміну об'єкта виховання, досягнення бажаного ідеалу); тактичні (сприяють реалізації стратегічної мети, вимагають реалізації заходів, які слід здійснити для досягнення віддаленої мети); оперативні або ситуативні (мають за мету спрямувати вчинки вихованців у потрібне русло) [4, с. 21].

Вбачаємо за доцільне здійснювати розв'язання соціально-педагогічних задач за схемою В. Сластьоніна (див. рис. 2).

Узагальнюючи вище зазначене, презентуємо власний погляд на етапність дій під час розв'язання педагогічних задач: розуміння задачі, сформульованої у готовому вигляді викладачем чи визначеної самим об'єктом навчання; сприйняття задачі студентом, її розуміння та визначення способів розв'язання; розв'язання та знаходження найбільш оптимального вирішення проблеми (на даному етапі важливо викликати у студентів емоційне переживання і бажання отримати найбільш ефективний результат); здійснення аналізу результатів розв'язання педагогічної задачі, визначення позитивних моментів та недоліків.

Зупинимо свою увагу на особливостях та перевагах використання соціально-педагогічних задач у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Проведений аналіз досліджень з даного питання дозволив стверджувати, що більшість авторів (Г. Балл, І. Зязюн, В. Сластьонін, Л. Спірін та ін.) вбачають розв'язання педагогічних задач найбільш ефективним методом, який вводить студентів у професійну діяльність і дозволяє синтезувати їх теоретичні знання та практичні навички, що потребує глибокого педагогічного осмислення дійсності.

Рис 2. Етапи розв'язання педагогічної задачі [7, с. 509]

Уважаємо, що соціально-педагогічна задача у процесі професійної підготовки виступає дієвим засобом активізації пізнавальної діяльності майбутніх спеціалістів, розвитку професійного мислення, умінь і навичок, що відповідають основним структурним компонентам готовності до педагогічної діяльності, формуванню емоційно-ціннісного ставлення до майбутньої професії, створенню у майбутніх фахівців адекватного уявлення про соціально-педагогічну ситуацію та її вирішення; озброєння майбутніх спеціалістів умінь та навичками успішного розв'язання задач, що у подальшому забезпечить ефективність професійної діяльності.

Саме тому задача є центральним об'єктом уваги соціальних педагогів. Відповідно до вище зазначеного, під час формування у майбутніх студентів готовності до соціально-педагогічної діяльності з дітьми-сиротами важливого значення набуває аналіз навчальних соціально-педагогічних задач з метою адаптації студентів до нескінченного ланцюга життєвих проблемних ситуацій, які виникатимуть у процесі професійної діяльності.

Аналіз задач варто починати з усвідомлення ситуації, орієнтації в проблемах, постановки мети, оскільки ситуація стає задачею за умови цілеспрямованої соціально-педагогічної діяльності. Загальновідомим є той факт, що високопродуктивна мисленнева діяльність студентів тісно пов'язана із задачами, оскільки процес їх розв'язання потребує високої розумової напруги і великого самостійного пошуку.

Розв'язання педагогічної задачі передбачає вирішення закладених у ній протиріч. Для розуміння проблеми і знаходження шляхів її вирішення необхідно на базі наявних знань і досвіду розвивати гнучкість мислення, здатність комбінувати і утворювати аналогії.

Професійне вирішення соціально-педагогічної задачі характеризується тим, що у процесі аналізу ситуації педагог свідомо спирається на визначену систему правил та вимог. Він цілеспрямовано обирає з арсеналу педагогічної науки і практики ефективні засоби для розв'язання даної задачі відповідно до конкретних умов. Одночасно соціальний педагог

планує алгоритм своїх дій та вчинків; підсумовуючи результати зробленої роботи з соціально-педагогічної та психологічної позиції, аналізує данні про зміни, що відбулися з об'єктом.

Використовуючи соціально-педагогічну задачу у процесі формування готовності соціальних педагогів до майбутньої діяльності, варто дотримуватися таких вимог:

- конструювання певної сукупності задач на досягнення конкретної мети;
- створення у процесі розв'язання системи задач соціально-педагогічного циклу таких умов, які забезпечуватимуть досягнення не лише близьких навчальних цілей, а і мети усього навчально-виховного процесу взагалі;
- забезпечення засвоєння системи засобів, необхідної і достатньої для успішного здійснення навчальної діяльності;
- конструювання педагогічної задачі таким чином, щоб відповідні засоби діяльності, засвоєння яких передбачено у процесі розв'язання задач, виступали прямим продуктом навчання [2, с. 202-203].

Розробка системи навчальних задач, розв'язання яких забезпечує оволодіння потрібними знаннями та вміннями, сприяє адаптації отриманих знань до практичної діяльності.

Предметом соціально-педагогічної задачі нами було обрано відповідні психолого-педагогічні особливості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, їх особистісні якості, поведінка, стосунки. Обиралися всі характеристики, що підлягають кількісним та якісним змінам.

Наведемо приклад такої задачі.

Родина з однією дитиною вирішила усиновити дитину з дитячого будинку. Взяли дівчинку одного віку з їхньою дочкою (7 років). Діти не знайшли спільну мову. Всі конфліктні ситуації закінчувалися сварками. Рідна дочка не хотіла «ділити» своїх батьків з прийомною дитиною. Батьки були змушені повернути дівчинку до дитячого будинку. Поведінка дитини змінилася. Вона стала грубою, замкнулася в собі, перестала довіряти дорослим.

Які наслідки можуть бути в особистісному розвитку дитини?

Як допомогти дитині вийти з цього стану?

Розв'язання задачі здійснюємо згідно зазначених вище етапів.

I. Постановка педагогічної задачі на основі аналізу ситуації та конкретних умов:

- 1) з'ясувати психологічні особливості дітей 7-річного віку;
- 2) виявити основні помилки батьків;
- 3) спрогнозувати можливі негативні прояви особистісного розвитку дитини після повернення до дитячого будинку;

4) визначити план дій соціального педагога;

5) Конструювання способу педагогічної взаємодії (дії).

визначення діагностичної й прогностичної функцій соціального педагога, дотримуючись такої логіки: вивчати, щоб знати → знати, щоб розуміти → розуміти, щоб допомогти.

III. Виконання плану розв'язання педагогічної задачі на практиці

(У даному випадку простежується фактор «повторного сирітства» - зміна форми соціально-правового статусу дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківської турботи, і повторне її влаштування в інтернатний заклад має травмуючий вплив на розвиток дитини.

За умови дезадаптації в особистісному розвитку дитини можуть спостерігатися такі негативні прояви: зниження антропометричних показників та наявність порушень трьох груп: адаптаційних, психічного розвитку, супровідних психічних захворювань, деприваційні розлади, низький рівень внутрішньої позиції, емоційний дисбаланс, відчуття відсутності перспективи, проблемність статево-рольового самовизначення, домінування імпульсивності та залежності в поведінці, ситуативність мислення; розвиток комплексу неповноцнності та формування симптомокомплексу провини).

IV. Аналіз результатів розв'язання педагогічної задачі

- 1) діагностувати психологічні особливості цієї дитини;
- 2) визначити негативні прояви у поведінці дівчинки;
- 3) провести психо-корекційну роботу;
- 4) надати психотерапевтичну допомогу;
- 5) доручати дитині відповідальні доручення з використанням публічної похвали;
- 6) забезпечити комплементарне спілкування з дорослим персоналом.

Розглядаючи переваги використання даного методу у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності, ми виходили з того, що навчальний процес, організований як розв'язання соціально-педагогічних задач, набуває рис пошукової, дослідницької діяльності, де майбутній спеціаліст разом з відтворенням теоретичних знань виявляє інтуїтивні навички, кмітливість тощо. Така діяльність не лише дає можливість студентам зрозуміти зміст педагогічної діяльності, але й сприяє професійному використанню загальноосвітніх і спеціально-навчальних знань, стимулює до самостійних пошуків правильного рішення.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях навчальна діяльність розглядається як комплексний процес розв'язання великої кількості задач, а визначення навчальної задачі, як моделі проблемної соціально-педагогічної ситуації, дає підстави вважати такий метод ефективним засобом формування розумової активності майбутніх фахівців, оскільки навчання проблемного характеру є однією із дидактичних умов розвитку самостійності студентів та готовності їх до майбутньої професійної діяльності. Оволодіння умінням розв'язувати педагогічні задачі сприятиме прискореному удосконаленню теоретико-практичних знань студентів, розвитку відповідних умінь для успішної взаємодії з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Резюме. Розглянуто один із напрямів формування готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, - розв'язання соціально-педагогічних задач. Здійснено аналіз науково-педагогічної літератури щодо тлумачення дефініції «педагогічна задача». Визначено компоненти педагогічної задачі та етапи її розв'язання. Теоретично обґрунтовано значення соціально-педагогічних задач у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. Наведено приклад розв'язання соціально-педагогічної задачі. **Ключові слова:** формування готовності, діти-сироти, соціальний педагог, педагогічна задача.

Резюме. Рассмотрено одно из направлений формирования готовности будущих социальных педагогов к работе с детьми-сиротами и детьми, лишёнными родительской опеки, - решение социально-педагогических задач. Осуществлён анализ научно-педагогической литературы касательно толкования дефиниции «педагогическая задача». Определены компоненты педагогической задачи и этапы её решения. Теоретически обосновано значение социально-педагогических задач в процессе профессиональной подготовки будущих социальных педагогов. Подан пример решения социально-педагогической задачи. **Ключевые слова:** формирование готовности, дети-сироты, социальный педагог, педагогическая задача.

Summary. One of the directions of formation of preparedness of future social teachers dealing with orphans and children deprived of parental care –social-pedagogical task accomplishing has been considered. Analysis of scientific pedagogic literature to the definition of “pedagogic tasks” has been made. Some components of pedagogic task and stages of its accomplishing have been defined. The meaning of social-pedagogical tasks in the course of professional training of future social teachers has been theoretically grounded. The example of social-pedagogical tasks accomplishing has been given. **Keywords:** formation of preparedness, orphans, social teacher, pedagogical tasks.

Література

1. Балл Г.А. Теория учебных задач: Психолого-педагогический аспект. – М.: Педагогика, 1990.– 184 с.
2. Зимняя М.А. Педагогическая психология. - М.: Логос, 2004.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. - 2 изд. - М.: Политиздат, 1977.
4. Мільто Л.О. Методика розв'язання педагогічних задач: Навч. посібник. – Х.: Ранок-НТ, 2004. – С. 19.
5. Моделирование педагогических ситуаций: проблемы повышения качества и эффективности общеобразовательной подготовки учителя / Под ред. Ю.Н. Кулюткина, Г.С. Сухобской. – М.: Педагогика, 1981.
6. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – 349 с.
7. Сластенин В.А. и др. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В.А. Сластенина. - М.: Издательский центр "Академия", 2002. – 576 с.
8. Словник термінології з педагогічної майстерності / Гол. ред. Н.М. Тарасевич. - Полтава, 1995.
9. Спиринов Л.Ф. Теория и технология решения педагогических задач. - М., Российское педагогическое агентство, 1997. - 174 с.

Подано до редакції 21.05.2012